

Hauser selv har jo først og fremmest beskæftiget sig med de tysk-engelske forhold, specielt i tiden op til 2. Verdenskrig, og resultatet af disse undersøgelser er kommet i hans værk »England und das Dritte Reich«, men han har også – med udgangspunkt i Slesvig-Holstens historie – beskæftiget sig en del med Preussen, og de tre første afsnit i festskriftet rummer afhandlinger omkring fællestemaet Preussen-Tyskland: »Französische Revolution und Napoleon als Herausforderungen«, »Preussische Verwaltung und gesellschaftliche Kräfte« og »Preussisch-deutscher Sonderweg und seine Wirkungen«.

Specielt det tredje af disse afsnit rummer flere spændende diskussioner: I »Monarchischer Konstitutionalismus und parlamentarisches System« ser Klaus Schwabe på de bestræbelser i retning af parlamentarisme, man finder i kejsertidens Tyskland. I hvertfald op til 1914 finder Schwabe en sådan grad af »systemkonformisme«, at der ikke i rigsdagen kunne findes flertal for overgangen til et parlamentarisk regeringssystem (s. 111), og dette sker da også først i oktober 1918, da den militære situation er håbløs og også hærens ledelse ønsker en ændring i regeringsformen. I »Die politischen Kräfte der Mitte und die Auflösung der Weimarer Republik« prøver Andreas Hillgruber at finde forklaringer på midterpartierne's holding i Weimarrepublikkens sidste år ud fra tesen om, at republikken ikke blev sine fjenders offer, men »von ihrer Trägern selbst geopfert worden ist« (156). Han kritiserer midterpartierne for allerede i 1930 ved at tolerere Brünnings regering selv at have givet afkald på indflydelse og dermed i grunden allerede da at have opgivet Weimarrepublikken.

Festskriftets anden del starter med tre små undersøgelser omkring »Nationalsozialistisches Reich und Grossbritannien«, Hausers eget forskningstema. Harold Winkel har set på de tysk-engelske handelsforhold i 1933 i forbindelse med boycotdiskussionen, Dietrich Aigner har aftrykt og kommenteret to rapporter fra det tyske gesandtskab i London omkring åbningen af den »Defence of Freedom and Peace«-kampagne, som den engelske afdeling af »Anti-Nazi-Council« startede 1926 i London og R. A. C. Parker har undersøgt den rejse, Schacht i august 1936 foretog til Paris i et forsøg på at få et samarbejde med Vesten.

Næste afsnit drejer sig om »Deutschlandspolitik der Westlichen Siegermächte und neue Zusammenarbeit«. Günther Moltmann giver her først en udmærket oversigt over den amerikanske Tysklandspolitik 1945–49, hvor han bl.a. understreger den rolle, hensynet til Frankrig spillede, og Kurt Jürgensen redegør kort for de administrative ændringer, der skete ved Slesvig-Holstens overgang fra preussisk provins til selvstændig delstat.

Sejrherrerne kunne føre politik på mange måder – på hvilken måde og i hvilken udstrækning gjorde de det i de tyske »Wochenschau«? Dette spørgsmål overvejer Heinrich Bodensieck i en undersøgelse om »Besatzungspropaganda für einen deutschen Weststaat 1948/49«, hvor der også gøres en del metodiske overvejelser om film som historisk kilde – bl.a. med inddragelse af Gerd Albrechts og Karsten Fledelius' synspunkter (jvf. bl.a. s. 276 og note 12 s. 306–07). Forfatteren kommer selv ind på, at der ligger et kæmpearbejde forude, hvis dette filmmateriale virkelig skal kunne bruges.

Festskriftet slutter med en kort oversigt over tysk-fransk historikersamarbejde, hvor Hauser har været leder af den tyske kommission, og med nogle interessante overvejelser om historie og politisk samfundsforståelse ved Karl Dietrich Erdmann.

Otto Rühl

WILLIAM CARR: A History of Germany 1815–1945. 2. edition. London, Edward Arnold, 1979. 414 s.

Den reviderede andenudgave (førsteudgaven fra 1969) af William Carrs Tysklandshistorie viser den stadige angelsaksiske interesse for tysk historie, jvf. også Gordon Craigs værk

(Germany, 1866–1945. Oxford History of Modern Europe. Oxford University Press 1978, anmeldt i HT, 1982, Hæfte 1, s. 203 f.).

Tysklands centrale beliggenhed i Europa, dets størrelse og magtambitioner gør det tyske problem til det væsentlige emne i nyere europæisk historie. I et letflydende sprog og på en klar og overskuelig måde giver forfatteren en stor og kontant viden om tysk historie. Sociale og økonomiske forhold optræder mest som indskud, og altid *efter* en nøje gennemgang af de forfatningsmæssige og politiske forhold. Bogen holdes ikke sammen af noget samlet syn på perioden, og de diskuterende afsnit er få. Det er typisk, at bogen er uden konklusion. Af de 414 sider er de 330 om tiden før 1933. Behandlingen af nazitiden og især af Den anden Verdenskrig (10 sider) er derfor meget koncentreret og delvis skitseagtig, selv om forfatteren netop inden for det emne selv har ydet betydelige bidrag. Kulturstoffet dukker, i modsætning til hos Craig, kun sporadisk op.

Bogen er ikke uden synspunkter, men den overvældende fact-masse dominerer. Carr er kritisk over for Bismarcks politik, ser mange fejl i den wilhelminske udenrigspolitik og tager naturligvis afstand fra de nazistiske excesser. Der er stor ros til G. Stresemann, der hverken ses som Hitler-forløber eller som den store europæer, men i overensstemmelse med den nyeste specialforskning som en god tysk og national udenrigspolitiker. Hitlers politik betragtes både som et udtryk for kontinuitet og for et brud med tidligere regerings linje.

Det er forfatteren magtpåliggende gang på gang (f.eks. s. 141 ff., 179, 217, 267, 283, 328, 345, 353) at betone, at udviklingen i Tyskland på mange punkter var en del af en fælleseuropæisk udvikling. Det, bogen sjældent diskuterer, er imidlertid, hvorfor Tyskland så alligevel fik en speciel historie, der endte i nazisme. I den brede skildring af tiden før 1918 giver forfatteren mange elementer til forståelse af nazismens fremvækst, men han følger dem ikke selv sammen til en forklaring. Det må læseren selv gøre.

Når forfatteren endelig diskuterer forskellige forklaringer, har han en tendens til at nævne alle faktorer, og så selv undlade at tage stilling (f.eks. s. 217, 325, 328 f.). Mest markant ses det i analysen af Hitlers politik i 1938 over for Tjekkosllovakiet (s. 368), hvor han løser striden, om Hitler ville en krig eller ej med den salomoniske, men mærkelige afgørelse, at der var to Hitler-personer, den krigeriske og den forsigtige. Desværre har forfatteren ikke haft mulighed for at tage stilling til Gerhard Weinbergs andet bind (*The Foreign Policy of Hitler's Germany. Starting World War II, 1937–39*. Chicago & London 1980), der på et hidtil uset bredt kildemateriale konsekvent argumenterer for den krigeriske Hitler. Der findes intet samlet afsnit, der tager stilling til den langvarige debat om krigsudbruddet i 1914. I forbindelse med rigskansler Brüning (1930–32) kaldes den foregående regering nok for den sidste parlamentariske, men der er ingen omtale af Brünings klart reaktionære forfatningsplaner, således som hans egne erindringer fra 1970 selv afslørede det.

Såvel i forbindelse med »revolutionerne« i 1848 som i 1918 gør forfatteren med rette opmærksom på de konservative kræfters store styrke. Det tyske samfund var i begge urolige situationer meget konservativt, så de få revolutionære havde meget lidt basis for deres ordrige virke. På samme måde finder forfatteren, at det tyske system stod stærkt i 1914 – der skulle 4 års hård krig til at ryste det – trods de voksende spændinger i samfundet og de manglende kanaler til problemløsninger uden vold. Med rette peger Carr på den række behov, Hitler og hans bevægelse udfyldte i tysk politik, herunder hangen til mystik og antirationalisme samt higen efter en faderskikkelse. Han betoner også, at Hitler i 1930'erne fik stadig mere opbakning – et forhold, der ofte glemmes.

Værket kan stadig anbefales som et velskrevet og velfunderet oversigtsværk, selv om 1960'ernes og 1970'ernes debat om en række emner (økonomiske forholds betydning, kvindepolitik m.v.) kun i ringe grad har påvirket andenudgaven.

Kay Lundgreen-Nielsen